

7. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне та міжнародне приватне право». К., 2004. С. 18.

REFERENCES:

1. Yurkevych, Yu. M. (Ed.) & Dutko, A. O. ta in... (2021). *Osobysti nemainovi prava osoby*. [Personal non-property rights of a person]. Navch. posibnyk. Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. 444. [in Ukrainian].
2. Stefanchuk, R.O. (Ed.), & Bilousov, Yu.V., & Lozinska, S.V., & Russu, S.D., ta in... (2004). *Tsyvilne pravo Ukrainy*. [Civil law of Ukraine]. Navchalnyi posibnyk. 448. [in Ukrainian].
3. Khodakivskiy, M. P. (2022). *Do problemy rozuminnia neosobystykh nemainovykh vidnosyn shchodo konfidentsiinoi informatsii u sferi okhorony zdorovia*. [To the problem of understanding non-personal non-property relations regarding confidential information in the field of health care]. *Yurydychnyi visnyk*. 4(65). 132-139. [in Ukrainian].
4. Hohol, B. M. (2019). *Pravo na informatsiiu v tsyvilnomu pravi Ukrainy*. [The right to information in the civil law of Ukraine]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : 12.00.03*. NAN Ukrainy Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. 19. [in Ukrainian].
5. Olkhovyyk, L. A. (2009). *Osobysti nemainovi prava dytyny za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy*. [Personal non-property rights of a child under the civil legislation of Ukraine]. *Monohrafiia*. 37–39. [in Ukrainian].
6. Kryvoruchko, L. S. (2011). *Zakhyst osobystykh nemainovykh prav fizychnoi osoby za mizhnarodno-pravovymy standartamy*. [Protection of personal non-property rights of an individual according to international legal standards]. *Pravnychiy visnyk universytetu «KroK»*. № 9_7. 33. [in Ukrainian].
7. Maliuha, L. V. (2004). *Osobysti nemainovi prava fizychnykh osib v tsyvilnomu pravi: teoretychni osnovy ta problemy pravovoho zabezpechennia*. [Personal non-property rights of natural persons in civil law: theoretical foundations and problems of legal protection]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk. spets. 12.00.03 «Tsyvilne pravo ta tsyvilnyi protses; simeine ta mizhnarodne pryvatne pravo»*. 18. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 5.11.2023

УДК 340.137.3

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-19-25

Філіппських Марія Олександрівна,
старший викладач кафедри морського та господарського права
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
e-mail: mariia.filippskykh@nuos.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0000-3967-2822>

ГАРМОНІЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС

Стаття присвячена аналізу загального розуміння процесу наближення системи цивільного права України до стандартів глобалізованого світу, і передусім, країн Європейського Союзу. Означено вагомні історико-правові аспекти розвитку галузі цивільного права на теренах України. За період своєї незалежності Україна пройшла складний шлях трансформації у системі права, а однією із складніших його сфер виступають саме цивільно-правові норми та інститути. Одним із векторів розвитку національної системи права виступають сучасні міжнародні «стандарти» та інші джерела міжнародного (регіонального) права.

В умовах воєнного стану в Україні з лютого 2022 року, процес входження нашої держави до складу ЄС та НАТО є одним із пріоритетів, який зумовлює прискорення адаптації нашої системи права до відповідних норм і принципів європейського співтовариства.

За останні два десятиліття пророблено значну нормотворчу роботу. І зараз цей процес не припиняється, втім акценти ставляться на механізми реалізації норм матеріального права, що втілюється зокрема у новій кодифікації цивільно-процесуального законодавства, а отже, потребує додаткового наукового аналізу процесу наближення норм цивільного та цивільно-процесуального права до європейських «стандартів». Для виконання поставленої мети та завдань статті є потреба у застосуванні формально-юридичного підходу при оцінці системи міжнародних та національних стандартів у галузі цивільного права.

Актуальність змін у цивільно-правовій сфері пояснюється також формуванням інформаційного (цифрового) суспільства, діджиталізацією суспільних процесів, що в свою чергу потребує наукового прогнозування варіантів розвитку цивільних відносин. У юридичній науці ці питання знайшли відображення у багатьох наукових дослідженнях, різних за своїм спрямуванням. Тому ми спробуємо проаналізувати загальний процес гармонізації цивільного права України з правом Європейського Союзу, та констатувати основні зміни.

Ключові слова: цивільне право, гармонізація правових систем, асоціація України з ЄС.

Filippskikh M. HARMONIZATION OF SOURCES OF CIVIL LAW OF UKRAINE WITH EU LAW

The article is devoted to the analysis of the general understanding of the process of approximation of the civil law system of Ukraine to the standards of the globalized world, and above all, the countries of the European Union. Significant historical and legal aspects of the development of the field of civil law on the territory of Ukraine are identified. During the period of its independence, Ukraine went through a difficult path of transformation in the legal system, and one of its most difficult areas is civil law norms and institutions. Modern international "standards" and other sources of international (regional) law are one of the vectors of development of the national legal system.

In the conditions of martial law in Ukraine from February 2022, the process of our country joining the EU and NATO is one of the priorities, which requires the acceleration of the adaptation of our legal system to the relevant norms and principles of the European community.

Over the past two decades, significant regulatory work has been done. And now this process does not stop, however, emphasis is placed on the mechanisms of implementation of the norms of substantive law, which is embodied in particular in the new codification of civil procedural legislation, and therefore, the process of approximation of the norms of civil and civil procedural law to European "standards" requires additional scientific analysis. In order to fulfill the set goal and objectives of the article, there is a need to apply a formal-legal approach in assessing the system of international and national standards in the field of civil law.

The relevance of changes in the civil law sphere is also explained by the formation of the information (digital) society, the digitization of social processes, which in turn requires scientific forecasting of options for the development of civil relations. In legal science, these questions have been reflected in many scientific studies, different in their direction. Therefore, we will try to analyze the general process of harmonization of the civil law of Ukraine with the law of the European Union, and state the main changes.

Key words: civil law, harmonization of legal systems, association of Ukraine with the EU.

Постановка проблеми. Розвиток європейського співтовариства нерозривно пов'язаний із необхідністю налагодження тісної співпраці у різних сферах життя суспільства: від економічної та релігійної до правової тощо.

Наслідком Другої світової війни стало усвідомлення людством важливості врегулювання суспільних відносин на глобальному (міжнародному) рівні. З другої половини ХХ століття формування загальноєвропейської системи правових цінностей набуло відповідних правових та організаційних форм, які втілювалися у системі міжнародних (регіональних) нормативно-правових актів та інституціях, які здійснюють реалізацію цих норм.

Для цивільно-правових відносин в Україні часів незалежності саме норми європейського співтовариства стали у подальшому тим вектором згідно із яким формується складна сфера суспільних відносин. Сьогодні найбільш значимі серед зазначених нормативних актів прийнято називати «стандартами». Ефективність цих документів була підтверджена державно-правовим розвитком Європи починаючи з 1950 року – тобто майже 70-річним досвідом.

Саме їх дієвість та найвищий ступінь узагальненості створює передумови для формування інтегрованого суспільства з єдиною системою правових цінностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні роки вітчизняна наука збагатилася численним доробком фахівців у галузі права у сфері європейської інтеграції України та гармонізації системи права до права ЄС. Проблематику гармонізації цивільного (цивільно-процесуального) права України до права Європейського Союзу розробляли такі науковці: С. Василів, А. Дутко, В. Кернз, Т. Комарова, К. Рагуліна, Р. Римарчук, Н. Ортинська, І. Спасибо-Фатеєва тощо.

Мета статті – проаналізувати стан впровадження міжнародних стандартів у сфері цивільно-правових відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закономірною тенденцією сучасного розвитку є переплетіння національних інтересів з інтересами інтеграційних об'єднань і міжнародного співтовариства, що зумовлює посилення взаємопроникнення національного, регіонального та міжнародного права. Як зазначає К. Рагуліна у своїй статті: «Ще зарано стверджувати, що національні правові системи зазнали ерозії й будуть замінені на міжнародну чи наднаціональні за своїм характером регіональні правові системи. Взаємовідносини держав ґрунтуються не на винятковості чи абсолютному верховенстві тієї чи іншої правової системи, а на їх взаємодії та узгодженні» [1].

Гармонізація законодавства України та ЄС означає процес зближення національної правової системи та її підсистем з правовою системою Європейського Союзу та вимогами міжнародно-правових норм і стандартів.

Незначний історико-правовий екскурс становлення Цивільного права (та й загалом системи права) на теренах України дає зрозуміти про досить глибоку, інтегровану до європейської системи цінностей, історію його розвитку. Ми притримуємося точки зору, що фактично з часу появи давньогрецьких полісів у Північному Причорномор'ї розпочався процес конвергенції правових систем України та Європи. А протягом подальших більш ніж двох тисяч років українська та «європейська» правові системи здійснювали взаємний вплив. Таким чином, ми вбачаємо, що процес гармонізації права України та ЄС є лише сучасним етапом тривалого історичного розвитку.

З точки зору процесу реалізації та охорони цивільно-правових норм важливим є також розвиток цивільно-процесуальних норм, які наразі зазнають значних трансформацій. В останні роки можна спостерігати гармонізацію національних процесуальних законодавств, яка торкнулася і сфери цивільного

процесу. У даний час не можна не констатувати існування такої галузі, як європейський цивільний процес, цілями якого є гармонізація цивільного процесуального права в країнах ЄС задля ефективної реалізації права ЄС та кооперація національних судів держав-членів між собою [2, с. 122].

Гармонізовані нормативно-правові акти мають відповідати наступним вимогам: 1) містити норми права, що відповідають положенням діючих міжнародних договорів; 2) забезпечувати одноманітне розуміння та застосування правил, які встановлені всіма учасниками правовідносин та містяться в укладених міжнародних договорах; 3) здійснювати юридичну дію, що за можливості виключає або мінімізує необхідність прийняття відомчих актів, а у випадках, коли така необхідність виникає – передбачати можливість гармонізації підзаконних актів; 4) містити реальні гарантії та механізми виконання правостановлюючих норм та положень правових актів суб'єктів гармонізації, а також заходи відповідальності протиправної та стимулюючої правомірної діяльності; 5) передбачати системність та внутрішній зв'язок національних актів та актів інших держав чи міжнародних організацій – суб'єктів інтеграції.

Аналізуючи систему права ЄС, можна по-різному розглядати її побудову. Її можна поділити на первинне та вторинне право, яке можна диференціювати як в рамках кожної держави-члена, так і в рамках ЄС в цілому. В науковій та навчальній літературі систему зазначеного права розглядають і з точки зору її галузевого поділу, виділяючи на основі цього критерію інституціональне право, економічне та торгове право, правове регулювання внутрішнього ринку, митне право, право конкуренції, податкове право, банківське право, інвестиційне право, соціальне право, право охорони навколишнього середовища тощо [3, с. 225].

Основою для гармонізації процесуального права (як господарського так і цивільного) держав – членів ЄС та кооперація їх судових органів, була Брюссельська конвенція щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень по цивільних і комерційних справах 1968 р., яка становила основу судової кооперації в сфері цивільного процесу.

Джерелом європейського цивільного процесу є не тільки міжнародні акти, але й судова практика Суду ЄС. Його преюдиціальні рішення щодо тлумачення Брюссельської конвенції містять правові принципи європейського цивільного процесу, які складають його базу.

За часів незалежності українському суспільству довелося подолати чимало кроків на шляху реформування цивільного законодавства. Стара радянська система права, що залишилася нам у «спадок» абсолютно не відповідала потребам суспільства та вимагала заміни. Одним із найбільш оптимальних кроків щодо усунення великої кількості нормативних актів та їх розгалуженості, стала кодифікація цивільного законодавства на початку XXI сторіччя. Окрім цього слід було долати недосконалість процесуального права.

Актуалізація інтересу до питання сучасного розвитку цивільного та цивільного процесуального права зумовлюється деякими об'єктивними та суб'єктивними факторами, зокрема:

- трансформація поняття «джерело права» у сучасній юриспруденції, важливе значення для розуміння джерел права становить аналіз різних концепцій правоврозуміння (інтегративної, лібертарно-легістської, комунікативної, інструментальної);

- кардинальною зміною політичної концепції та процесуальної ідеології в сфері правосуддя;

- оновленням законодавства у сфері судоустрою та судочинства в межах здійснюваної глибинної судової реформи;

- орієнтуванням на європейські стандарти якості правотворчої та правозастосовної діяльності у сфері регулювання та захисту державних, соціальних та приватних інтересів у процесі інтенсифікації зближення національної правової системи із системами інших держав;

- діджиталізація процесів як у цивільно-правовій сфері, так і у сфері вирішення спорів та інших правових питань.

Окреме питання у сучасній юридичній науці присвячене досить специфічному джерелу права – практиці Європейського суду з прав людини. Одностайності серед учених у розумінні місця рішень Суду в національній системі права не має, однак однозначним є те, що вони впливають на розвиток системи права, забезпечуючи при цьому інтеграцію правових систем України та ЄС.

На думку Т.І. Дудаш, рішення Європейського суду необхідно розглядати як правозастосовний акт, в якому конкретизуються норми Конвенції, який має прецедентний характер власне для Суду і правотворче значення для правових систем держав-учасниць Конвенції. А оскільки вони не містять юридичних норм чи принципів права, а лише формулюють правові позиції, які створюються в результаті конкретизації Конвенції. Крім того, Суд не пов'язаний своїми попередніми рішеннями з аналогічних справ і у разі необхідності може відступити від них з належною мотивацією зміни своєї позиції, що не дозволяє розглядати рішення Європейського суду як прецедент [4, с. 285].

На нашу думку, необхідність застосування Конвенції та рішень Європейського суду у здійсненні правосуддя національними судами є очевидною за умови наявності в українському законодавстві прогалин у регулюванні прав людини та основоположних свобод, які визначені у Конвенції та протоколах до неї. На думку Р. Сабодаша, для вирішення питання щодо доцільності кваліфікації практики Європейського суду як джерела національного права необхідно, перш за все, визначити сутність поняття «джерело права» та оцінити, чи відповідає певним критеріям рішення Європейського суду [4, с. 286].

Отже, сучасний стан розвитку цивільно-правової сфери суспільних відносин в Україні

характеризується стрімким розвитком під впливом суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, які відбуваються в нашій державі. Цей процес тісно пов'язаний з зовнішньополітичним напрямком спрямованим на євроінтеграцію. У цих умовах надзвичайної актуальності набуває питання гармонізації національного законодавства із правом ЄС. Гармонізація законодавства України та ЄС означає процес зближення національної правової системи та її підсистем з правовою системою Європейського Союзу та вимогами міжнародно-правових норм і стандартів.

У результаті проведення судової реформи національне законодавство отримало новий процесуальний інститут, який спричинив численні дискусії серед юристів-практиків, суддів, науковців та правників узагалі. Так, у новій редакції Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, які набрали чинності 15.12.2017, впроваджено інститут врегулювання спору за участю судді. До сьогоднішнього дня залишається до кінця не дослідженою правова природа даного інституту, його принципи та значення, місце в правовій системі, особливості застосування тощо. Зазначене, своєю чергою, може призвести до труднощів у застосуванні інституту врегулювання спору за участю судді та небажання його подальшого застосування в судовій практиці [5, с. 73].

Гармонізація положень Розділу IV Угоди про асоціацію «Торгівля та пов'язані з торгівлею питання», який містить положення про створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС набула чинності з 1 січня 2016 року. Саме цей розділ складає значну частину норм самої Угоди, що у свою чергу потребує гармонізації законодавства й формування судової практики [6].

Таким чином, процеси уніфікації правових систем, які зараз спостерігаються в багатьох країнах світу не минули і Україну, додатковим фактором, який впливає на зміни у національній системі права – є гармонізація законодавства з правом ЄС. Окрім цього, визнання рішення Європейського Суду прецедентними для української судової системи потребують значних змін і в цивільному законодавстві.

Слід погодитися з точкою зору авторів монографії щодо внесення змін до Цивільного кодексу України статтею про перелік джерел (форм) права, оскільки відповідна стаття в Цивільному кодексі на даний момент відсутня, а стаття 4 ЦК України встановлює виключно перелік актів законодавства [7, с. 170-171].

Оновлений текст статті 4 ЦКУ, окрім визначених нормативно-правових актів, потребує включення до джерел права судового прецеденту, як мінімум Рішення ЄСПЛ. Відкритим питанням залишається визначення нормами цивільного законодавства доктринальних джерел права, які суддя має право використовувати в рамках судового розгляду. На нашу точку зору, доктринальні джерела права є одним із механізмів подолання прогалів у праві, тому застосування їх положень слугуватиме покращенню процесу цивільного судочинства та підвищенню рівня правової культури учасників правовідносин.

29 червня 2023 року Верховною Радою України ратифікована Угода між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, з іншого боку, щодо участі України в програмі Європейського Союзу «Єдиний ринок» (2021-2027). Це ще один нормативний договір з ЄС у галузі цивільного права, який має ті ж юридичні наслідки, що й Угода про асоціацію. Цілі Програми «Єдиний ринок» щодо покращення функціонування внутрішнього ринку, а особливо для захисту та розширення можливостей громадян, споживачів і підприємств, зокрема мікро-, малих і середніх підприємств (МСП), шляхом забезпечення дотримання законодавства Європейського Союзу, сприяння доступу до ринків, встановлення стандартів і сприяння людському здоров'ю, тварин і рослин, а також доступу тварин, дотримуючись при цьому принципів сталого розвитку та забезпечуючи високий рівень захисту споживачів, а також розробляти, виробляти та поширювати високоякісну, порівнювану, своєчасну та надійну Європейську статистику, яка лежить в основі розробки, моніторингу та оцінки всієї політики Європейського Союзу та допомагає громадянам, політикам, органам влади, підприємствам, науковим колам і ЗМІ приймати обґрунтовані рішення та брати активну участь у демократичному процесі [8].

Останні зміни, що очікують на Цивільний кодекс України у 2024 році передбачені у зв'язку з прийняттям низки Законів України:

1) Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX [9]. Введення в дію Закону відбудеться 01.01.2024. Цим Законом здійснюється нормативне визначення цілої низки термінів, серед яких: «авторизація», «аутсорсинг», «афілійована особа», «ділова репутація», «допоміжні послуги», «дочірна компанія», «заходи раннього втручання», «значний вплив на управління або діяльність», «істотна участь», «ключовий учасник», «контроль (вирішальний вплив)», «комплаєнс», «контролер», «конфлікт інтересів», «корпоративне управління», «материнська компанія», «пов'язана особа», «професійна придатність», «професійне судження», «профіль ризику», «пруденційні вимоги», «ризик-орієнтований підхід», «система внутрішнього контролю», «споріднена особа», «супровідні послуги», «структура власності», «фінансова група», «фінансова послуга», «фінансова установа» тощо.

2) Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX [10]. У цьому Законі теж окрема увага присвячена формуванню понятійного апарату, втім використовується низка термінів – у значеннях, наведених у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»

3) Про кредитні спілки: Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX [11].

4) Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та

оформлення спадщини: Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX [12]. Зміни вносяться до статті 1221 щодо місця відкриття спадщини, а також п.19, 20, 21 у розділі «Прикінцеві та перехідні положення». Зазначені зміни є наслідком війни в Україні та запровадження воєнного стану з 24 лютого 2022 року.

5) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування [...]: Закон України від 30.06.2021 № 1587-IX [13]. Цим Законом вносяться зміни до частини 2 статті 530 та частини 1 статті 536 ЦКУ.

6) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства [...]: Закон України від 14.07.2023 № 3257-IX [14]. Зміни у Цивільному кодексі набудуть чинності 03.09.2024.

З 21 липня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29 червня 2023 року №3200-IX.

Відповідно юридичним особам необхідно було створити власний кабінет в Електронному Суді до 19 жовтня 2023 року для повноцінної участі в господарських справах, і до 21 лютого 2024 року – в адміністративних та цивільних. Для реєстрації юридичної особи в Електронному Суді необхідно мати чинний кваліфікований електронний підпис керівника/представника.

Тож запровадження обов'язку створити власний електронний кабінет в підсистемі Електронний Суд дозволить юридичним особам якісно відслідковувати свою навіть потенційну участь в судових справах, покращити і зробити більш ефективною комунікацію учасників судових процесів між собою та із судами, зберігати матеріали справ в електронному форматі та зменшити витрати на поштові відправлення й оформлення паперових документів і дос'є, а отже – зберегти час [15].

Висновки. Таким чином, провівши аналіз останніх змін цивільно-правового законодавства та наукового доробку вітчизняних науковців, може зробити наступні висновки:

1) В умовах сучасної України проблематика джерел права набуває все більшої значущості, що пояснюється низкою чинників. По-перше, це пов'язано із демократичними перетвореннями, що зумовлює системні зміни у ціннісному вимірі. По-друге, євроінтеграційний напрямок потребує додаткової уваги до проблематики джерел міжнародного та регіонального права.

2) Багатогранність інтерпретацій поняття «джерела права» в зарубіжній та вітчизняній науці продовжує зберігатися. Ми відзначаємо цілий спектр підходів, який обумовлювався початково формуванням правових шкіл у XIX – XX століттях. Тому у сучасних умовах в Україні зберігається потреба законодавчого закріплення поняття «джерело(форма) права» та внесення змін до ст.4 ЦКУ щодо розширення змісту джерел цивільного права судовим прецедентом та правовою доктриною.

3) Процеси уніфікації правових систем, які зараз спостерігаються в багатьох країнах світу не оминули і Україну, додатковим фактором, який впливає на зміни у національній системі права – є гармонізація законодавства з правом ЄС. Окрім цього, визнання рішення Європейського Суду прецедентними для української судової системи потребують значних змін і в цивільному законодавстві.

4) Подальший розвиток цивільного законодавства свідчить про оновлення не лише нормативного матеріалу, а й понятійного апарату. З введенням у дію з січня 2024 року Законів України про «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та «Про страхування» удосконалюється понятійний апарат у галузі цивільного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рагуліна К.А. Угода про асоціацію як правова основа адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. вип.1, том 1. с. 50-54.
2. Комарова Т. В. Законодавство Європейського Союзу та вплив практики суду ЄС на становлення Європейського цивільного процесу. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. Конф, Київ, 7 липня 2017 року. Київ, 2017. С. 121-126.
3. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу. Київ, 2002. 381 с.
4. Андрійченко О., Чернецька О. Практика Європейського Суду з прав людини у здійсненні правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 284-288.
5. Петренко Н. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 73-77.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої [...]: Угода від 27.06.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#doc_info.
7. Цивільне право і процес: сучасний стан та шляхи удосконалення: монографія / Укладачі Дутко А. О., Римарчук Р. М., Ортинська Н. В., Василюк С. С., Зільник Н. В. Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2019. 190 с.
8. Угода між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, з іншого боку, щодо участі України в програмі Європейського Союзу «Єдиний ринок» (2021-2027): Угода, Правила від 02.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-23#doc_info.

9. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#doc_info.
10. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#doc_info.
11. Про кредитні спілки: Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#doc_info.
12. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини: Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#doc_info.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування [...]: Закон України від 30.06.2021 № 1587-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#doc_info.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства [...]: Закон України від 14.07.2023 № 3257-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3257-20#doc_info.
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікац [...]: Закон України від 29.06.2023 № 3200-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#doc_info.
16. НОВЕЛІ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ: ЯК ВОНИ ВПЛИВАЮТЬ НА ОГС. Центр демократії та верховенства права URL: <https://cedem.org.ua/analytics/elektronnyj-sud/>.
17. Спасибо-Фатєєва І. В. Концептуальні аспекти реформування цивільного законодавства. *Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування* : матеріали XXI наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962-1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивільно-прав. дисциплін, Харків. Харків, 2023. С. 35–39.

REFERENCES:

1. Rahulina, K.A. (2016). Uhoda pro asotsiatsiiu yak pravova osnova adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. [The Association Agreement as a legal basis for adapting the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Yurydychni nauky*. vyp.1, tom 1. 50-54. [in Ukrainian].
2. Komarova, T. V. (2017, July 7). Zakonodavstvo Yevropeiskoho Soiuzu ta vplyv praktyky sudu YeS na stanovlennia Yevropeiskoho tsyvilnoho protsesu. Ukraina na shliakhu do Yevropy. [The legislation of the European Union and the influence of the practice of the EU court on the formation of the European civil procedure. Ukraine is on the way to Europe]. *Reforma tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstv: Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. Konf. Kyiv*. 121-126. [in Ukrainian].
3. Kernz, V. (2002). Vstup do prava Yevropeiskoho Soiuzu. [Introduction to the law of the European Union]. Kyiv. 381. [in Ukrainian].
4. Andriichenko, O., & Chernetska, O. (2019). Praktyka Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u zdiisnenni pravosuddia. [The practice of the European Court of Human Rights in the administration of justice]. *Pidpriemnystvo, gospodarstvo i pravo*. № 4. 284-288. [in Ukrainian].
5. Petrenko, N. (2018). Vrehuliuvannia sporu za uchastiu suddi v hospodarskomu sudochynstvi. [Settlement of a dispute with the participation of a judge in commercial proceedings]. *Pidpriemnystvo, gospodarstvo i pravo*. № 9. 73-77. [in Ukrainian].
6. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyim derzhavamy-chlenamy, z inshoi. (2014, June 27). [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#doc_info [in Ukrainian].
7. Dutko, A. O., & Rymarchuk, R. M., & Ortynska, N. V., & Vasylyv, S. S., & Zilnyk, N. V. (2019). Tsyvilne pravo i protses: suchasnyi stan ta shliakhy udoskonalennia. [Civil law and process: current state and ways of improvement]. monohrafiia. Lviv: Navchalno-naukovyi instytut prava, psykholohii ta innovatsiinoi osvity Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». 190. [in Ukrainian].
8. Uhoda mizh Ukrainoiu, z odnogo boku, ta Yevropeiskym Soiuzom, z inshoho boku, shchodo uchasti Ukrainy v prohrami Yevropeiskoho Soiuzu «Iedynyi rynek» (2021-2027). (2023, February 2). [Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, on the other hand, on Ukraines participation in the European Union program "Single Market" (2021-2027)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-23#doc_info. [in Ukrainian].
9. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii. (2021, December 14). [On financial services and financial companies]. *Zakon Ukrainy № 1953-IX* Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#doc_info. [in Ukrainian].
10. Pro strakhuvannia. (2021, November 18). [On insurance]. *Zakon Ukrainy № 1909-IX* Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#doc_info. [in Ukrainian].

11. Pro kredytni spilky. (2023, July 14). [On credit unions]. *Zakon Ukrainy № 3254-IX* Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#doc_info [in Ukrainian].

12. Pro vnesennia zmin do Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennia poriadku vidkryttia ta oformlennia spadshchyny. (2023, November 8). [On amendments to the Civil Code of Ukraine regarding the improvement of the procedure for opening and registration of inheritance]. *Zakon Ukrainy № 3450-IX*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#doc_info [in Ukrainian].

13. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia pytan orhanizatsii korporatyvnoho upravlinnia v bankakh ta inshykh pytan funktsionuvannia. (2021, June 30). [On the introduction of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of the organization of corporate governance in banks and other issues of functioning]. *Zakon Ukrainy № 1587-IX*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#doc_info [in Ukrainian].

14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vporiadkuvannia diialnosti vidokremlyenykh pidrozdiliv yurydychnoi osoby, utvorenoi vidpovidno do zakonodavstva. (2023, July 14). [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the regulation of the activities of separate divisions of a legal entity formed in accordance with the legislation]. *Zakon Ukrainy № 3257-IX* Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3257-20#doc_info [in Ukrainian].

15. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo oboviazkovoї reiestratsii ta vykorystannia elektronnykh kabinetiv v Yedynii sudovii informatsiino-telekomunikats. (2023, June 29). [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding mandatory registration and use of electronic offices in the Unified Judicial Information and Telecommunications]. *Zakon Ukrainy № 3200-IX* Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#doc_info [in Ukrainian].

16. NOVELY ELEKTRONNOHO SUDU: YaK VONY VPLYVAIuT NA OHS. (2023). [ELECTRONIC COURT INNOVATIONS: HOW THEY AFFECT CSOs]. *Tsentr demokratii ta verkhovenstva prava*. Retrieved from: <https://cedem.org.ua/analytics/elektronnyj-sud/> [in Ukrainian].

17. Spasybo-Fatieieva, I. V. (2023, February 17). Kontseptualni aspekty reformuvannia tsyvilnoho zakonodavstva. [Conceptual aspects of reforming civil legislation]. *Tsyvilne pravo: problemy teorii ta pravozastosuvannia : materialy XXI nauk.-prakt. konf., prysviach. 101-y richnytsi z dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. AN URSS, rektora Kharkiv. yuryd. in-tu (1962-1987 rr.)*. Kharkiv. 35–39. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 5.11.2023

УДК 349.6

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-25-29

Федосєєв Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права Придунайської філії

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

e-mail: mega_ra1987@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0004-9424-7430>

Бальжик Ірена Анатоліївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права Придунайської філії

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

e-mail: pravokafedrapf@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-1224-5622>

Тодорова Марія Петрівна,

магістрантка

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

e-mail: marypenova17@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Досліджено особливості цивільно-правової відповідальності за порушення екологічного законодавства України. Визначено, що відповідальність за порушення екологічного законодавства є важливою складовою забезпечення

Випуск 15. 2023

© П.М.Федосєєв, І.А.Бальжик, М.П.Тодорова, 2023